

Байтокова Айнура Сыйлашовнанын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы 13.00.01 - жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илиминин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине карата И. Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илиминин доктору (кандидаты) илимий даражасын изденип алуу боюнча Д. 13.18.573 – диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын

КОРУТУНДУСУ

I. Диссертациянын мазмунунун адистикке дал келиши жана диссертациялык кеңеште коргоого укуктуулугу. А. С. Байтокованын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын жана авторефератынын мазмуну диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Диссертациялык иште 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигинин паспортунун талаптарына жооп берген, болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоого байланыштуу изилдөөлөр жүргүзүлгөн.

Изилдөөнүн максаты катары – болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык идеяларга таянуу менен калыптандыруу алынган.

Изилдөөнүн *объектиси* катары – педагогикалык багытта билим алып жаткан студенттердин социалдык жана жалпы маданий жактан калыптанышы белгиленген.

Изилдөөнүн *предмети* болуп – болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык идеялар аркылуу калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана жолдору алынган.

Аталган диссертациянын максатына ылайык, изилдөөгө төмөндөгүдөй 4 комплекстүү милдеттер коюлган: жалпы адамзаттык баалуулуктардын илимий-теориялык маани-маңызын жана алардын болочок мугалимдерди гуманитардык

жактан калыптандыруунун ордун аныктоо; Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык түшүнүктөрдү педагогикалык жактан талдоонун методологиясын жана методдорун ачып көрсөтүү менен болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндө түшүнүктөрүнүн абалын аныктоо; Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндөгү түшүнүктөрүн, баалуулуктарын калыптандыруунун шарттарын жана педагогикалык жолдорун аныктоо; болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө калыптандыруунун жолдорун жана педагогикалык шарттарын педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү.

II. Диссертациялык теманын актуалдуулугу. Бүгүнкү күндөгү дүйнөлүк деңгээлде жүрүп жаткан адамдын ден соолугуна жана өмүрүнө коркунуч келтирүүчү экологиялык көйгөйлөр, ядролук куралдар, баңгилик, аракечтик, адам сатуу, селсаяктык, өз өмүрүнө кол салуу ж.б.у.с. терс көрүнүштөрдүн күч алышы, ошондой эле глобалдашуунун таасири менен социалдык-маданий жана руханий-адептик баалуулуктардын алмашуусу, ошондой эле өлкөбүздүн ичинде жүрүп жаткан социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр, социалдык жана саясий кыймылдар менен шартталган заманбап жагдай өспүрүмдөргө жана жаштарга улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын алкагында таалим-тарбия берүүнүн актуалдашуусун шарттап турат. Демек, изденүүчү жер жүзүндөгү бардык прогрессивдүү адамдардын өз ара түшүнүүсүнө, жалпы адамзаттык баалуулуктардын алкагында биригүүсүнө, глобалдашуунун натыйжасында келип чыккан дүйнөлүк кризиске каршы олуттуу туруштук берүүгө өбөлгө болуучу өспүрүмдөрдү жана жаштарды тарбиялоо маселеси боюнча болочок мугалимдерди окутууга, алардын билим алуусун жогорулатууга, окуу мотивациясын калыптандырууга байланыштуу жүргүзүлгөн изилдөөлөрдү, жалпы педагогиканын теориялык жана методикалык маселелерине арналган илимий эмгектерди, адабияттарды окуп талдап чыгуу менен, практикада орун алып келе жаткан карама-каршылыктарды жоюу максатында өзүнүн диссертациялык изилдөөсүнүн актуалдуулугун туура аныктай алган.

III. Диссертациянын илимий натыйжалары: Изденүүчү диссертациянын алдына коюлган милдеттерди чечүү аракетинде жүргүзүлгөн теориялык жана эмпирикалык изилдөөлөрүнүн негизинде жаңы төмөндөгүдөй илимий жаңылыктар жана маанилүү натыйжалардын алынгандыгын белгиленген:

1-Натыйжа. Социалдык жана коомдук илимдердеги «баалуулук», «жалпы адамзаттык баалуулук» түшүнүктөрүнүн маани-маңызы педагогикалык талдоого

алынып, Кыргыз Республикасынын шартында болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоодогу илимий-педагогикалык орду аныкталган.

2-Натыйжа. Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар жөнүндө түшүнүктөрүнүн деңгээли аныкталды жана Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык идеялар контент-анализ методу аркылуу талдоого алынган.

3-Натыйжа. Изилдөөнүн предметине ылайык, Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларына таянуу менен болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана жолдору аныкталган.

4-Натыйжа. Болочок мугалимдерди кесиптик жактан даярдоонун педагогикалык шарттарынын жана технологияларынын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, практикалык сунуштар иштелип чыккан.

IV. Диссертацияда чыгарылган ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун) жана изилдөөчүнүн корутундусунун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли.

1-Натыйжа. Терең изилдөөлөрдүн негизинде изденүүчү инсанга багытталган ишмердик мамилелердин жыйындысы болочок мугалимдердин окуу мотивацияларынын мүнөздөмөлөрүн баяндоо үчүн негиз болуп чыгат деп белгилеп келип, бул үчүн негизги концептуалдык жоболор болуп: а) ишмердүүлүктүн жана өнүгүүнүн субъектиси, максаты катары болочок мугалимдин жалпы адамзаттык баалуулуктарын Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык идеяларга таянуу менен калыптандырууга багытталышы; б) ар бир студенттин жалпы адамзаттык баалуулуктарынын уникалдуулугун таануу; в) чыгармачылык менен өзүн-өзү аныктоо жана өзүн-өзү көрсөтүү үчүн шарттарды түзүү; г) студенттин жеке өзгөчөлүктөрүн жана субъектилик тажрыйбасын билим берүү процессинде эске алуу болот деп аныктаган.

2-Натыйжа. Изденүүчү, окуу мотивациясынын калыптанышынын абдан натыйжалуу жүрүшүн камсыз кылган жана билим берүү процессинде аң-сезимдүү түзүлгөн педагогикалык шарттар болуп: а) жалпы адамзаттык баалуулуктарды калыптандырууга болочок мугалимдерди педагогикалык жана методологиялык жактан даярдоо; б) жалпы адамзаттык баалуулуктарды таанып билүүчүлүк ишмердүүлүктү жигердендирүү; г) өнүктүрүүчү оюндар менен

көнүгүүлөрдү пайдалануу; д) жалпы адамзаттык баалуулуктарокуу-таанып билүүчүлүк ишмердүүлүктүн фактору болуп эсептелинет деп белгилеген.

3-Натыйжа. Изденүүчү болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандырууну ишке ашырууда «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген аталыштагы атайын кошумча өнүктүрүүчү программаны иштеп чыккан.

4-Натыйжа. Изденүүчү теориялык-методологиялык жана эксперименттик изилдөөлөрүнүн негизинде болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктар боюнча окуу мотивациясын активдештирүүнүн методдорунун системасын жана башталгыч класстардын мугалимдери үчүн окуу мотивациясын калыптандыруу боюнча атайын ыкмалардын жыйындысын иштеп чыккан.

Жогоруда белгиленген илимий жыйынтыктардын жана корутундулардын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү күмөн жаратпайт жана жогору деп бааланат.

V. Ар бир илимий жыйынтыктын, тыянактардын жана изденүүчүнүн корутундусунун белгиленген диссертациянын жаңылыгынын даражасы:

1-Натыйжа жаңы: диссертацияда илимий-педагогикалык адабияттарга талдоо жүргүзүү аркылуу «жалпы адамзаттык баалуулуктар» түшүнүгүнүн дефинициясы (олуттуу жана өзгөчө белгилерин сыпаттап көрсөтүү аркылуу маани-маңызынын ачып берилиши) такталып, Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун теориялык негиздери аныкталды.

2-Натыйжа жаңы: Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктардын калыптанышынын абалын аныктоого багытталган усулдар жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды калыптандыруудагы педагогикалык шарттар көрсөтүлдү.

3-Натыйжа жаңы: Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарды калыптандыруудагы педагогикалык шарттардын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу текшерилип, практикалык сунуштар иштелип чыкты.

VI. Изилдөөнүн ички биримдиги, тиешелүү актуалдуу проблемалардын, теориялык жана практикалык милдеттердин чечилиши жана жыйынтыктардын багыты.

Изденүүчү Байтокова А.С. «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын илимий практикалык

корутундулары, жоболору жана жыйынтыктары негизинен болочок мугалимдер болгон колледждин студенттеринде жалпы адамзаттык баалуулуктарды калыптандырууга байланыштуу актуалдуу проблеманы чечүүгө жана эффективдүү педагогикалык шарттарды иштеп чыгууга арналган. Изилдөөдөн алынган корутундулар жана жоболор көптөгөн илимий адабияттарды, республикада жана коңшу мамлекеттерде аткарылган теңдеш темадагы илимий жыйынтыктарды жана өзүнүн теориялык, методикалык, практикалык жана эксперименталдык изилдөөлөрүнүн материалдарын талдоолорунун жана жалпылаштыруусунун негизинде түзүлгөн.

VII. Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу. Диссертанттын изилдөөлөрүнөн алынып жыйынтыкталган жоболор жана практикалык жолдор, илимий кеңештер, сунуштар, колледждин шартында болочок мугалимдерде жалпы адамзаттык баалуулуктарды калыптандыруунун педагогикалык шарттарынын жана аларды колдонуунун атайын ыкмаларынын жыйындысы жалпы билим берүү мектептеринин окуучуларына билим берүү жана окутуу процесстеринде, тарбия берүү иш тажрыйбасында кеңири колдонууга болот.

VIII. Жарыяланган негизги жоболордун, диссертациянын жыйынтыктарын жана натыйжаларын ырастоосу. Диссертациянын негизги мазмуну, жоболору төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

1. **Асипова Н.А., Байтокова А.С.** Формирование общечеловеческих ценностей у студентов в процессе изучения произведений Ч. Айтматова [Текст] / Н.А. Асипова, А.С. Байтокова // Журнал «Гуманитарный трактат». – Кемерово, 2018. – №2. – С. 93-97.
2. **Байтокова А.С.** Айтматовдун мугалимдери болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруунун үлгүсү катарында [Текст] / А.С. Байтокова // К. Карасаев атындагы БГУнун Жарчысы. – Бишкек, 2018. – № 1. – 15-17-бб.
3. **Байтокова А.С.** Влияние произведений Ч. Айтматова на формирование общечеловеческих ценностей у будущих педагогов колледжа в условиях нового государственного образовательного стандарта Кыргызской Республики [Текст] / А.С. Байтокова // Журнал «Проблемы современной науки и образования». – Москва, 2018. – №2. – С. 93-97.
4. **Байтокова А.С.** Айтматовдун чыгармаларындагы жалпы адамзаттык баалуулуктар жана алардын педагогикалык аспектиси [Текст] / А.С. Байтокова // Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары. – Бишкек, 2017. – 67-72-бб.

5. Байтокова А.С. Способы определения уровня сформированности общечеловеческих ценностей будущих педагогов / [Текст] / А.С. Байтокова // Вестник ПГПУ им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2019. – № 4. – С. 15-22.
6. Байтокова А.С. Изучение произведений Ч. Айтматова как основа для формирования общечеловеческих ценностей у будущих педагогов [Текст] / А.С. Байтокова // Вестник ПГПУ им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2019. – № 2.

IX. Авторефераттын мазмунунун диссертациянын мазмунуна дал келиши. Изденүүчү А. С. Байтокованын «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» деген илимий эмгегинин авторефератынын мазмуну менен диссертациясынын мазмуну, аларда келтирилген илимий жыйынтыктары жана корутундулары бири-бирине дал келет. Авторефераттын мазмуну, айрым кемчиликтерин албаганда, негизинен жетишерлик талаптарда жана деңгээлде диссертациянын кол жазмасынын алкагында даярдалган.

X. Жетектөөчү мекеме менен расмий оппоненттерди сунуштоонун негиздүүлүгү.

Жетектөөчү мекеме катары Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин «Педагогика» бөлүмү сунушталат. Себеби бул университетинин «Педагогика» кафедрасынын курамында билим берүү системасын жакшы билген, кесипкөй жана компетенттүү окумуштуулары эмгектенишет: 13.00.01- педагогика, жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча көрүнүктүү адистер - п.и.д. профессор А. Алимбеков, п.и.д. профессор Н. Ишекеев, п.и.д. А.К. Чалданбаева, п.и.к. доцент М. Мырзаев, ага окутуучу К. Бообекова жана башкалар.

Эксперттик комиссия Байтокова Айнура Сыйлашовна тарабынан сунушталган 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча «Болочок мугалимдердин жалпы адамзаттык баалуулуктарын калыптандыруу (Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларынын үлгүсүндө)» аттуу темадагы диссертациясын Кыргыз билим берүү академиясынын жана И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Д 13.18.573 диссертациялык кеңешке **коргоого кабыл алууну сунуштайт.**

Эксперттик комиссиянын мүчөсү: п.и.д., проф. Н.К. Дюшеева

Комиссиянын
Окуу камал:

И. Арабаев
п.и.д., проф.

колун тастыктайын

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРАБАЕВ

КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ